

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології і соціології

Дипломна робота магістра
на тему:
**«ГІБРИДНА ВІЙНА, ЯК СУЧАСНА ФОРМА ГЛОБАЛЬНОГО
ПРОТИСТОЯННЯ»**

Виконав: студент 2 курсу
галузь знань 05 Соціальні та
поведінкові науки
спеціальності 052 Політологія
Будурович Михайло Григорович

Науковий керівник:
Ігнат'єва Т. В.
кандидат історичних наук, доцент
кафедри політології і соціології

Рецензент

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні дослідження гібридної війни.....	6
1.1. Сутність гібридної війни	6
1.2. Сучасні концепції ведення гібридної війни у дослідженнях зарубіжних і українських експертів.....	9
Розділ 2. Гібридна війна Росії, як засіб відновлення світового лідерства. 22	
2.1. Інструменти повернення Росії у велику політику.....	22
2.2. Інформаційний вимір війни четвертого покоління	30
2.3. Основні об'єкти гібридної війни.....	37
2.4. Можливості протидії гібридним викликам.....	43
Розділ 3. Особливості гібридної війни в сучасному вимірі.....	50
3.1. Порівняльний аналіз практики гібридної війни у Сирії та Україні.....	50
3.2. Українська державна політика в умовах російсько-українського протистояння (практичний аспект).....	60
Висновки.....	71
Список використаних джерел.....	74
Додатки	

ВСТУП

Актуальність. Розвиток техніки і технологій призводить до еволюціонування способів ведення війни. Аналізуючи помилки військової стратегії, дослідники прийшли до висновку, що проблема знаходиться не в питанні ефективності регулярної армії, а в підготовці соціально-психологічного підґрунтя до військового вторгнення. Соціально-психологічне підґрунтя включає у собі настрої людей, довіру до соціальних і владних інституцій, протестний потенціал. Ці явища стають інструментами війни противника та індикаторами вимірювання ефективності військової стратегії.

XXI ст. – століття інформаційного суспільства. На світовій арені все більше почали вживати такі терміни як кібератака, масова дезінформація, тероризм, тощо. Спочатку ці поняття мали вигляд відокремлених один від одного явищ. Але з часом вчені побачили системність та взаємозалежність між ними через їх масовий вплив на суспільство.

В той час, коли військові теоретики прогнозували появу нової форми ведення війни, по суті, ще не було масового застосування її на практиці. Більше того, визначити обриси практичного застосування теорії гібридної війни виявилось важким завданням.

Головними питаннями сьогодення є: чи змінилася природа сучасної війни, чи є гібридні способи ведення війн принципово новими формами сучасних і майбутніх воєнних конфліктів, чи насправді йдеться лише про застосування нових комбінацій, прийомів і методів воєнних дій, відомих з античних часів, а сутність війни як була, так і залишається незмінною?

Попри свою надмірну популярність у ЗМІ та науковій літературі, феномен «гібридної війни» поки є недостатньо дослідженим та перебуває на стадії концептуалізації та формування наукових поглядів та теорій.

Державна політика імперського реваншизму часто виступала основою для початку війни. Приміром, II Світова війна розпочалася із реваншистської політики Третього Рейху Гітлера. Після її закінчення міжнародний простір, де-факто, був поділений між двома наддержавами США та СРСР. Росія, яка є

правонаступницею СРСР, втратила наддержавний статус на світовій геополітичній арені, що призвело до формування реваншистських настроїв та бажань відновити “минулу могутність”.

В умовах нового світового порядку конвенційні методи ведення війни засуджуються світовою спільнотою. Тут на допомогу російській політиці приходять методика гібридної війни, яка фактично стає частиною її військової доктрини.

Інформаційна складова за визначенням теоретиків гібридної війни є найважливішою сферою функціонування. Проникнення в інформаційні канали супротивника дає можливість насаджувати необхідні для ведення гібридної війни погляди у свідомості громадян, що піддаються цій агресії.

Найуразливішими під час гібридної війни є соціальні та державні інститути. Головна ціль гібридної агресії – це зменшення рівня довіри до даних інститутів та дискредитація їх у свідомості громадян держави-жертви гібридної війни, що є зручним підґрунтям для розгортання соціального бунту контрольованого РФ та поступового ослаблення держави-жертви.

Мета даної роботи, дослідити природу феномена гібридної війни та напрацювати практичні методи ведення державної політики для протидії.

Завдання:

- проаналізувати первинні теоретичні уявлення про війну, нового покоління;
- визначити особливості концептуалізації терміна “гібридна війна”;
- розглянути проблематику дослідження феномену гібридної війни;
- проаналізувати “гібридну війну” як продовження державної політики;
- дослідити інформаційний вимір гібридної війни;
- визначити основні об’єкти впливу гібридної війни;
- визначити особливості протидії впливам гібридної війни;
- зробити порівняльний аналіз конфлікту в Сирії та на Сході України, з точки зору ведення гібридного протистояння;

- зробити практичні висновки для формування політики протидії гібридній війні в Україні.

Об’єкт дослідження в даній науковій роботі виступає гібридна агресія Росії.

Предмет наукової роботи є явище гібридної війни та сфери її існування.

Методологія наукового дослідження. В роботі використано такі методи дослідження:

- контент аналіз статей періодичних видань на тему гібридної війни та методика протидії;
- аксіоматичний метод для виведення теорії ведення політики на протидію гібридній агресії;
- індуктивний метод, за допомогою якого було проаналізовано та виведено конкретні твердження з наукових теорій вчених-дослідників теорії гібридної війни;
- метод SWOT-аналізу практичного ведення політики в умовах гібридної агресії Російської Федерації проти України.
- метод синтезу інформації з монографій і колективних монографій для визначення конкретних особливостей сутності феномену “гібридна війна”

Новизна: Запропоновано нові вектори ведення внутрішньо-політичної стратегії на основі даних досліджень. Продовжено дослідження ситуації формування передумов до протидії гібридній агресії в Україні.

Практичне значення: Даний матеріал може бути використаний для проведення семінарів, написання рефератів, та для практичного вивчення представниками органів місцевого самоврядування.

Апробація: перемога в конкурсі статей Стипендійної програми “Завтра.ЮА”, тема статті “Аналіз впливів в українсько російському гібридному протистоянні”

Робота складається зі вступу, основної частини, висновків і використаних джерел та літератури. Загальна кількість сторінок 86 та 4 додатків.

ВИСНОВКИ

У системі термінів покликаних пояснити суть та характер ведення конфліктів у світі, термін «гібридна війна» знаходиться поряд з терміном «війни четвертого покоління» та «комбіновані війни». Головним аспектом гібридної війни, як війни четвертого покоління є вплив на людську свідомість, що перегукується в свою чергу з теоретичними засадами розуміння нового типу війни Є. Месснера. Принципово новим є визначення «тероризму», як окремої форми ведення війни, який як складова гібридної війни останнім часом набув широкого поширення.

Теоретичні уявлення про нову форму ведення війни – війну четвертого покоління стали основою до формування практичних засад ведення сучасної війни. Передбачення того, що найважливішим плацдармом ведення війни є свідомість сторін дала великий потенціал для впливу, але не залишила однозначної відповіді про методи протидії такій формі агресії.

На даний момент в українській та світовій військово-політичній думці існують різні підходи до трактування нового характеру ведення війни. Ф. Гофман, як прихильник війни четвертого покоління (4GW) підходить до її розуміння саме з точки зору неконвенційних особливостей, таких, як інформація та парамілітарні утворення. Є. Магда, як самостійну інтерпретацію гібридної війни обґрунтовує теорію “Т-війни”, приділяючи основну увагу цільовим секторам державної політики у фазі війни. Британець П. Померанцев наголошує на нелінійному характері гібридної війни, що фактично означає неоголошену агресію, яка за своєю природою може бути невійськовою. В. Маркітантов та О. Рибшун велику увагу приділили тактиці нетрадиційної війни та практичному використанню парамілітарних утворень, що є основною складовою російської гібридної війни.

Всі сучасні дослідники гібридної війни по суті з різних точок зору розглядають одне і те ж явище, яке в цілісності характеризується розмитістю стандартних уявлень та понять.

Повернення у велику політику Росії, супроводжувалось концептуалізацією стратегії ведення війни, у формі доктрини Герасимова, яка містила структурований план проникнення та захоплення іншої держави. Основа гібридної війни знаходиться в інформаційному полі. Вагомим актором такої війни виступають терористичні недержавні утворення, які несуть пряму небезпеку державній стабільності. Як показує досвід, такі утворення не обмежуються кордонами держав, а є транснаціональними, що робить їх вплив ще більш небезпечним. Окрім того, іншим фактором гібридної війни є біженці, що створюють небезпеку гуманітарної кризи.

Вплив цих факторів створює передумови для формування стратегії протидії гібридній війні. Така стратегія має базуватися на врахуванні економічних та інформаційних чинників, та мати концептуально новий підхід до ведення державної політики.

Отже, для формування стратегії протидії гібридним впливам, потрібно звернути увагу на внутрішньо та зовнішньополітичне становище країни. Важливою складовою формування протидії є аналіз інформаційного та економічного простору. Гібридна війна несе низку викликів з якими, до прикладу, стикається Європейський Союз. Серед них – гуманітарна та політична криза, пов'язані, як із зовнішніми так, і з внутрішніми чинниками. Основа протидії визначається у формуванні якісно нової політичної стратегії, та перегляді деяких усталених принципів ведення політики держави.

Попри деякі спільні аспекти конфліктів у Сирії та Донбасі, все ж вони різні в своїй суті. І якщо в першому випадку більшою мірою застосовуються конвенційні методи протистояння, гібридна війна йде як супровідний тип протистояння, то в Україні основна ставка – на інформаційний аспект гібридної війни. Спроби уподібнити ці два конфлікти – це складова інформаційної агресії Російської Федерації, щодо України.

Найважче випробування у веденні війни Україна пройшла – це випробування часом. Зараз на порядку денному є формування якісно нової внутрішньо та зовнішньополітичної стратегії на основі нових умов, які

виникли внаслідок російської агресії. Головним напрямом політики протидії гібридній війні всередині держави є молодіжна політика, співпраця з громадянським суспільством та формування якісної інформаційної політики. Український зовнішньополітичний курс має бути направлений на поглиблення співпраці з Польщею та Литвою для розвитку ідеї Балто-Чорноморського союзу, основи для геополітичної стабільності в регіоні та відповідно протидії загрози з боку Росії Європі.

В українського суспільства є великий потенціал для консолідації та виходу із кризи, спричиненої російською гібридною агресією. Даний вихід може забезпечити тільки зорієнтована на національні інтереси держави, комплексна у всіх сферах державної політики стратегія. В першу чергу вона має бути націлена на формування якісної молодіжної та інформаційної політики. А посилення співпраці ІГС з державними інституціями та правильна інформаційна стратегія висвітлення цієї співпраці призведе до збільшення рівня довіри до держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. –2017. – № 1774-VIII
2. Bachmann S. Hybrid Wars: The 21st-century's new threats to global peace and security/ S. Bachmann, H. Gunneriusson. // Journal of Military Studies. – 2015. – №43. – С. 77–98.
3. Davis J.R. Defending Future Hybrid Threats / J.R. Davis // Military Review. – Fort Leavenworth, September-October 2013. – No.5. – P. 21-29.
4. Chivvis S. Understanding Russians "Hybrid Warfare" / S.Christofer Chivvis. – Santa Monica, Calif: the RAND Corporation, 2017. – 10 с.
5. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War / Frank Hoffman. – Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. – С. 20-22, 72.
6. Hoffman F. How Marines are preparing for hybrid wars / F. Hoffman // Small Wars Journal. – P. 38-42.
7. Hoffman F. Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict / F.G.Hoffman // Strategic Forum. – Institute for National Strategic Studies (INSS), National Defence University (NDU). Washington, DC, April 2009. – No. 240. – P. 1 - 8.
8. Hoffman F. Hybrid Warfare and Challenges / F.G.Hoffman // Joint Force Quarterly (JFQ). – 2009. – Issue 52, Forth Quarter. – P. 34-39
9. Isherwood M. W. Airpower for Hybrid War / Michael W. Isherwood. – Mitchell Institute for Airpower Studies, 2009. – 34 p.
10. Kenneth F. McKenzie, “Elegant Irrelevance: Fourth Generation Warfare,/ McKenzie Kenneth F. – Parameters: Autumn, 1993. – P. 11-12.
11. Kudors A. Interparliamentary Conference for the Common Foreign and Security Policy and the Common Security and Defence Policy [Електронний ресурс] / Andis Kudors // Riga. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.parleu2015.lv/files/cfsp-csdp/wg3-hybrid-war-background-notes-en.pdf>.
12. Major Shane R. The New Griffin of War. Hybrid International Armed Conflicts [Електронний ресурс] / R. Major Shane, E. Major Robert // Academic

journal article “Harvard International Review”. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.questia.com/library/journal/1G1-316203914/the-new-griffin-of-war-hybrid-international-armed>.

13. Minasyan S. “Hybrid” vs. “Compound” War: Lessons From The Ukraine Conflict [Электронний ресурс] / Sergey Minasyan // Ponars Eurasia. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ponarseurasia.org/memo/hybrid-vs-compound-war-lessons-ukraine-conflict>.

14. McKenzie F. *Elegant Irrelevance: Fourth Generation Warfare* / F.Kenneth McKenzie. – 1993. – С. 51–60.

15. Nemeth W. J. *Future war and Chechnya : a case for hybrid warfare* / W. J. Nemeth. – California: Monterey, 2002. – 88 с. – (Naval Postgraduate School).

16. *Opportunities and Challenges Facing Ukraine’s Democratic Transition* – NDI Ukraine, 2018. – 52 с.

17. *Russia Military Strength* [Электронний ресурс] // Global Firepower - World military strength – Режим доступа до ресурсу: https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=russia.

18. Reeves S. *The army lawyer* / Shane Reeves. // *International and operational law edition*. – 2010. – С. 130.

19. *The origins of the concept of a hybrid war* [Электронний ресурс] // Electronic journal «The Bell». – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013>.

20. *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation* [Электронний ресурс] / W. S.Lind, K. Nightengale, J. F. Schmitt, J. W. Sutton // Centre for the 5th generation Warfare studies. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.dac-ic.org/5gen/2016/07/27/william-s-lind-colonel-keith-nightengale-usa-captain-john-f-schmitt-usmc-colonel-joseph-w-sutton-usa-and-lieutenant-colonel-gary-i-wilson-usmcr-the-changing-face-of-war-into-t/>.

21. *Ukraine Military Strength* [Электронний ресурс] // Global Firepower - World military strength – Режим доступа до ресурсу:

https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=ukraine.

22. Walker G. Spec Ft The United States marine corps and special operations / G. Robert Walker. // Naval postgraduated school. – 1991. – С. 105.

23. Zyla M. Miedzynarodowe konsekwencje konfliktu zbrojnego na Ukrainie Redakcja naukowa Tadeusz Kubaczyk, Slawomir Piotrowski / Marek Zyla. // Warszawa: Akademia Obrony Narodowej. – 2016. – С. С. 200–213.

24. Александров М. Корни гибридной войны [Электронный ресурс] / Михаил Александров // Regnum. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <https://regnum.ru/news/2076861.html>.

25. Арзуманян Р. В. Определение войны в 21 веке. Обзор XXI ежегодной конференции по стратегии Института стратегических исследований Армейского военного колледжа, 6-8 апреля 2010 / Р. В. Арзуманян. // Ереван. – 2011. – С. 60.

26. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! [Електронний ресурс] / Юлія Бабенко // Українська правда. – 2006. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>.

27. Бартушак О. Втрати в АТО. Цифри військових не збігаються [Електронний ресурс] / Олексій Бартушак // Українська правда. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/bratushchak/5992c0342b357/>.

28. Борисова О. В. До питання про історичні аспекти виникнення тероризму / О. В. Борисова, С. А. Кузьмін, Д. М. Карпенко. – 2009. – С. 1–5.

29. Василенко О. В. Основні світові тенденції розвитку озброєння та військової техніки для ведення війн у майбутньому / О. В. Василенко. // Наука і оборона. – 2009. – №4. – С. 18–22.

30. Вагнер О. «Відсоткова перевага росіян у національному складі Криму – результат сталінської політики» – історик [Електронний ресурс] / Олександра Вагнер // Радіо Свобода. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28251965.html>.

31. Відмінності у поглядах поколінь: четверте муніципальне опитування міжнародного республіканського інституту – Київ: Соціологічна група "Рейтинг", 2018. – 48 с.

32. Війна «гібридна» // Політологічний енциклопедичний словник / Уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. – [За ред. М. П. Требіна]. – Харків: Право, 2015. – 816 с.

33. Вісник київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2016. – №34. – С. 73.

34. Власюк В. Деякі основи поняття «Гібридна війна» в міжнародному праві. [Електронний ресурс] / Н. Власюк, Я. Карман // Право і громадянське суспільство. – Режим доступу: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/207-deyaki-osnovu-ponyattya->.

35. Від океану до океану [Електронний ресурс] // ZN,UA. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/international/vid-okeanu-do-okeanu-296443_.html?fbclid=IwAR3V1TI5i1raYGY_hWwo7v6r5oDA-andhSicPWLlU5uJ5vS7Hkg6N20uZC8.

36. Галака О. М., Ільяшов О. А., Павлюк Ю. М. Основні тенденції розвитку та ймовірні форми воєн і збройних конфліктів майбутнього / О. М. Галака, О. А. Ільяшов, Ю. М. Павлюк // Наука і оборона.–2007.– № 4.– С. 10–15.

37. Ганаба С. Образ людини епохи "плинної модерності" / Світлана Ганаба. // Наукові записки. Серія «Культурологія». – 2013. – №12. – С. 331–336 с.

38. Гібридна війна проти України може стати зразком нового інструменту впливу - експерт [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/WORLD/gibridna-viyna-proti-ukrayini-mozhe-stati-zrazkom-novogo-instrumentu-vplivu-ekspert-254207_.html

39. Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія /Донецький національний університет імені Василя Стуса / під. заг. ред. проф. Р.О. Додонова. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 412 с.

40. Горбунов В. Н., Богданов С. А. О характере вооруженной борьбы в XXI веке / В. Н. Горбунов, С. А. Богданов // Воен. мысль. – 2009. – №3. – С. 2–25.
41. Горбулін В. Росія розв'язала гонку озброєнь і нову холодну війну [Електронний ресурс] / В. Горбулін // ZN,UA. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/WORLD/rosiya-rozv-yazala-gonku-ozbroyen-i-novu-holodnu-viynu-gorbulin-272260_.html.
42. Горбулін В. П. Світова гібрида війна: український фронт: монографія / В. П. Горбулін. – Київ: НІСД, 2017. – 496 с.
43. Горбулін В. Вулканічний синдром [Електронний ресурс] / Володимир Горбулін // Дзеркало тижня. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/internal/vulkanichniy-sindrom-280772_.html.
44. Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається... [Електронний ресурс] / Володимир Горбулін // Дзеркало тижня. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya-_.html.
45. Демидов А. В. Управляемый хаос [Електронний ресурс] / А. В. Демидов // Стратегия России № 5. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://sr.fondedin.ru/new/fullnews.php?subaction=showfull&id=1430428108&archive=1430773984&start_from=&ucat=14&.
46. Деякі основи поняття "гібридна війна" в міжнародному праві [Електронний ресурс] // Науковий журнал "Право і громадянське суспільство". – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/207-deyaki-osnovu-ponyattya>.
47. Динис Г. Сучасні гібридні збройні конфлікти (приклад агресії Російської Федерації проти України) / Г. Динис. // Геополітика України: історія та сучасність. – 2016. – № 2. – С. 108-112.
48. Дикий Е. Гибридная война России: Опыт Украины для стран Балтии / Е. Дикий. – Вильнюс, 2016. – (Литовская военная академия им. генерала Йонаса Жямайтиса).

49. Довженко О. Агенти без лапок. Два телеканали зробили прокремлівський камінг-аут [Електронний ресурс] / Отар Довженко // Media Sapiens. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:https://ms.detector.media/monitoring/advocacy_and_influence/agenti_bez_lapok_dva_telekanali_zrobili_prokremlivskiy_kamingaut/.

50. Зленко С. Довіра соціальним інституціям [Електронний ресурс] / Станіслав Зленко // Київський міжнародний інститут соціології. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:
<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678>.

51. Ігнат'єва Т. В. Геополітична доктрина Степана Рудницького / Тетяна Володимирівна Ігнат'єва. // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2013. – С. 72–77.

52. Ігнат'єва Т. В. Гібридна війна Росії в Україні: інструменти та цілі / Тетяна Володимирівна Ігнат'єва. // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2017. – С. 233–246.

53. Ігнат'єва Т. В. Сучасні геополітичні зсуви: проблеми в Україні / Тетяна Володимирівна Ігнат'єва. // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2015. – С. 290–299.

54. Ілларіонов: Якщо Порошенко зупинить АТО, Путін буде врятований [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2014. – Режим доступу до ресурсу:
https://dt.ua/UKRAINE/illarionov-yakscho-poroshenko-zupinit-ato-putin-bude-vryatovaniy-146390_.html.

55. Ільяшов О. А. Війни майбутнього як об'єкт наукових досліджень / О. А. Ільяшов // Наука і оборона.– 2008.– № 2.– С. 36–40.

56. Климчук Ю. В. Гибридная война как вид вооруженного конфликта [Електронний ресурс] / Ю. В. Климчук // Международное право. – 2013. – Режим доступу до ресурсу:
http://www.rusnauka.com/34_NNM_2014/Pravo/13_179711.doc.htm.

57. Лібікі М. «Що має інформаційна війна?» [Електронний ресурс] / М. Лібікі. – 2017. – Режим доступу : <http://viysko.com.ua/tehnologiji-voyen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna/>
58. Ліпкан В. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / В. Ліпкан, Ю. Максименко, В. Желіховський – Режим доступу до ресурсу: [http:// pidruchniki.com/15800119/politologiya/ponyattya_zmist_zagroz_informatsiy_niy_bezpetsi](http://pidruchniki.com/15800119/politologiya/ponyattya_zmist_zagroz_informatsiy_niy_bezpetsi).
59. Магда Є. В. Гибридная война: выжить и победить / Є. В. Магда. – Харків, 2015. – 320 с. – (Виват).
60. Магда Є. Гібридна війна: питання і відповіді [Електронний ресурс] / Євген Магда // Media Sapiens. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyna_pitannya_i_vidpovidi/
61. Маркітантов В. Ю. Російська гібридна війна: від доктрини до тактики: навчальний посібник / В. Ю. Маркітантов, О. В. Рибщун, Ю. В. Столяр. – Кам'янець-Подільський: ТОВ "Друкарня "Рута", 2018. – 232 с. – (КНПУ ім. І.Огієнка). – (ДК №4060).
62. Месснер Е. Э. Хочешь мира, победи мятежевойну! / Е. Э. Месснер. – Москва: военный университет, 2005. – 484 с. – (Русский путь).
63. Національна безпека і оборона. // Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова. – 2016. – С. 98.
64. Ошибки информационной политики в период российско-украинского конфликта [Електронний ресурс] // Media Sapiens. – 2014. – Режим доступу до ресурсу:https://ms.detector.media/ethics/manipulation/oshibki_informatsionnoy_politiki_v_period_rossiyskougkrainskogo_konflikta/.
65. Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій. – Харків: «Харківська книжкова фабрика “Глобус”», 2016. – 496 с.
66. Помаранцев П. Угроза нереальности: информация, культура и деньги как оружие Кремля / П. Помаранцев, В. Майкл. – Россия, 2015. – 48 с.

67. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова [Електронний ресурс] / Георгій Почепцов // Media Sapiens. – 2015. – Режим доступу до ресурсу:

https://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyna_informatsiyna_skladova/

68. Почепцов Г. Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей [Електронний ресурс] / Г. Почепцов // Media Sapiens. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291>.

69. Попович К. В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри / К. В. Попович. // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. – №2. – С. 75–79.

70. Радковець Ю. «Гібридна політика» сучасної Росії як стратегія реалізації її національної геополітики / Ю. Радковець // Бінтел: [журнал геополітичної аналітики]. – 2015. – Спеціальний випуск. – С. 4-11.

71. Роль України у протидії гібридним загрозам Росії в Європі ще важливіша, ніж раніше [Електронний ресурс] // ZN,UA. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/POLITICS/rol-ukrayini-u-protidiyi-gibridnim-zagrozam-rosiyi-v-yevropi-sche-vazhlivisha-nizh-ranisce-klimkin-261647_.html

72. Росія втручалася у вибори принаймні 5 країн НАТО — доповідь [Електронний ресурс] // Громадське.ua. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/rosiia-vtruchalasia-u-vybory-prynaimni-5-krain-nato-dopovid>.

73. Російська мова і московська церква – інструменти агресії «русского мира» в Україні [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29412744.html>.

74. Росія робить ставку на внутрішній конфлікт в Україні [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29427867.html>. 89. Савин Л. Гибридная война [Електронний ресурс] / Леонид Савин // Геополитика.ru. – 2015. – Режим

доступу до ресурсу: <https://www.geopolitica.ru/article/gibridnaya-voyna#.VazC1qTmko>.

75. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: [монографія] / І. П. Рущенко. – Харків: ФОП Павленко О. Г., 2015. – 268 с.

76. РФ на стежці "гібридної війни": слідом за Україною та Сирією "під приціл" потрапила Європа [Електронний ресурс] // Сьогодні. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukr.segodnya.ua/politics/rf-na-trope-gibridnoy-voynu-vsled-za-ukrainoy-i-siriyey-pod-ricel-popala-evropa-703888.html>.

77. Савин В. Новые способы ведения войны. Как Америка строит империю / В. Савин. – С.-Петербург: Питер, 2016. – 352 с.

78. Савин Л. Гибридная война [Електронний ресурс] / Леонид Савин // Геополитика.ru. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.geopolitica.ru/article/gibridnaya-voyna#.VazC1qTmko>

79. Савин Л. Гибридная война [Електронний ресурс] / Л. Савин // Информационно-аналитический портал Геополитика. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: Режим доступу: <http://geopolitica.ru/article/gibridnaya-voyna>.

80. Сливка В. Інформаційна війна проти України: міф чи реальність? [Електронний ресурс] / В. Сливка – Режим доступу до ресурсу: <http://intkonf.org/slivka-vv -informatsiy-na-viy-na-proti-ukrayini-mif-chi-realnist/>.

81. Сушко О. Що за звір балто-чорноморський союз? [Електронний ресурс] / Олександр Сушко // ТСН. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/blogi/themes/politics/scho-za-zvir-balto-chornomorskiy-soyuz-689370.html>.

82. Тарасенко Н. Доктрина інформаційної безпеки України в оцінках експертів [Електронний ресурс] / Н. Тарасенко // Резонанс. – 2017. – № 18. – С. 3–14. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2017/rez18.pdf>.

83. Тодоров І. Внутрішні витоки та зовнішні чинники російської агресії на Донбасі / І. Тодоров // Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-

практичної конференції (Київ, 2016 р.) / Упор. П. Гай-Нижник. – К.: «МП Леся», 2016. – С. 250-256.

84. Тодоров І. Спроби руйнації Росією системи міжнародних відносин та реакція Заходу / І. Тодоров //Тисячоліття – Millennium: [науковий щорічник]. – Вип. 3. – 2016 / Редкол.: Н. М. Жулканич, В. Є. Задорожний, Л. І. Капітан, Р. А. Офіцинський (гол. ред.) та ін. – Ужгород: Гражда, 2016. – С. 58-66.

85. Требин М. Войны XXI века / М. Требин. – М.: АСТ; Минск: Харвест, 2005. – 608 с.

86. Туреччина наразі на останньому етапі підготовки до нової військової операції у Сирії [Електронний ресурс] // 112.ua. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.112.ua/polityka/erdohan-turechchyna-znakhodytsia-na-ostannomu-etapi-pidhotovky-do-novoi-viiskovoi-operatsii-v-syrii-458004.html>.

87. Фомін О. Сутність поняття «інформаційна безпека» [Електронний ресурс] / О. Фомін, О. Рось. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: defpol.org.ua/site/index.php/en/publikaci/doc_download/25.

88. Хамзатов М.М. Влияние концепции сетецентрической войны на характер современных операций / М.М. Хамзатов // Военная мысль. – 2006. – № 7. – С. 13–17.

89. Чекаленко Л. Про поняття «гібридна війна». [Електронний ресурс] / Л. Чекаленко // Віче. – 2015. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4615/>.

90. Число терактів у світі знизилося, але глобальна загроза стала «складнішою» [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-us-zvit-terakty-v-sviti/29499643.html>.

91. Чому розпався Радянський Союз, але не зникла імперія [Електронний ресурс] // Польське радіо. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.polradio.pl/5/123/Artykul/290346?fbclid=IwAR3JWjGQdd1VzK-pOf12oH32dt3tvGJJKdqQDhwBUMybkXWmdT1HoTpD2Yk>.

92. Штекель М. Україна стала полігоном для обкатки методів протидії гібридній війні [Електронний ресурс] / Михайло Штекель // Радіо Свобода. – 2018.– Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27673008.html>.

93. Шурхало Д. Потрібно змінитися так, як наші супротивники від нас не очікують – Магда [Електронний ресурс] / Дмитро Шурхало // Радіо Свобода. – 2015.– Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/26971221.html>.